

ALENA PROKOPOVÁ / 2. 1. 2017

Prodavač humoru

„Problémový“ režisér Jiří Krejčík se v roce 1984 rozloučil s filmovým plátnem nemilosrdnou satirou na mechanismy socialistické zábavy.

Od začátku normalizace do roku 1989 – tedy téměř dvacet let – v československém filmu vládla cenzura, která byla často tak prorostlá s autocenzurou, že výsledek dokonale naplňoval pomyslný ideál kinematografie plně obhospodařované socialistickým státem. Průběžně riskovat a vzdorovat tlakům dokázali jen nemnozí tvůrci. Mezi ty, kteří kladli barrandovské dramaturgii odpor a nedokázali se smířit s kompromisy, patřil vedle Věry Chytilové i režisér Jiří Krejčík. Důsledky srpna 1968 (který ho zastihl coby čerstvého padesátníka) způsobily, že zkušený autor našel útočiště v televizi. Ani tam se ovšem Krejčík nemohl věnovat aktuálním, kritickým tématům – a na tom nic nezměnil ani rok 1989. Až do své smrti v srpnu 2013 Jiří Krejčík marně doufal, že se vrátí k filmové režii. Pro nestora československého filmu totiž jedna totalita nahradila druhou: ideologické tlaky a poté „diktát trhu“ mu blokovaly cestu ke svobodnému sebevyjádření. Posledním filmovým titulem Krejčíkovy filmografie se tak stala satirická komedie Prodavač humoru z roku 1984.

V daném období Jiří Krejčík natočil už jen jediný další film – vlastenecké životopisné drama Božská Ema (1979), které si získalo velkou diváckou popularitu díky zjevným jinotajům vloženým do historické látky. *Prodavač humoru* je však cenný tím, že se odehrává v roce svého vzniku a výmluvně, bez okolků vypovídá o realitě socialistického Československa, a to prostřednictvím postavy, která má nadčasovou platnost a současně pevné místo mezi oblíbenými krejčíkovskými hrdiny.

Ředitel estrádní agentury Jožin Petránek se pohybuje v prostředí „zábavy“ a coby člen kvalifikační komise udílející povolení k práci je každodenně konfrontovaný s uměleckou šmírou v nejrůznějších podobách. Panoptikální svět, který Jiří Krejčík s neskrývaným, zlovolným gustem buduje, je zabydlen desítkami odpudivých a

bizarních figurek (ztvárněných často herci z malých pražských divadel). K působivosti podívané přispívá i hudba Michaela Kocába, jehož Pražský výběr se tehdy potýkal se zákazem vystupování.

Pokleslá zábava v Československu poloviny osmdesátých let je v *Prodavači humoru* zrcadlem neutěšených společenských poměrů: křiklavý nevkus všeho druhu zachází tak bolestivě hluboko, že se snoubí s bezduchostí a amorálností. Petránek, který má potíže kvůli své neochotě brát úplatky a podléhat protekčním tlakům, ovšem příliš nepřipomíná morálně zodpovědné postavy z Krejčíkových dramát – gymnaziálního profesora Málka, který ve jménu v morálky čelí nacistické zvěsti ve Vyšším principu (1960), či horlivou vlastenku Emu Destinnovou potýkající se s institucemi rakouského mocnářství. Petránek se podobá spíš naivním protagonistům Krejčíkových komedií, kteří uvízli v pasti vlastní horlivé snahy vyhovět panujícímu řádu, aniž by se nejprve starali o jeho vnitřní „správnost“ – Mulliganovi z Pensionu pro svobodné pány (1967) či rotnému Stoklasovi ze Svatby jako řemen (1967). S těmi Petránka spojuje i mužská slabost, jež ženy kolem vyzývá k manipulacím. Petránek nemá žádnou oporu v manželce Anně (Nina Divíšková), která místo něj začne brát úplatky coby „příspěvky na domácnost“ a trestá muže kvůli (nekonsumované) nevěře s šansoniérkou Madaleine (přičemž neví, že Jožina už předtím svedla jeho sekretářka Zuzanka). Petránek k instituci manželství sice žádnou loajalitu neprojevuje, přísně se vymezuje vůči okolnímu úplatnému světu a zůstává zastáncem tradičních hodnot i ve vztahu k dcerám. Starší, Renata (Radoslava Boháčová), se otci vymkne, nechá studii a dostává se dokonce do konfliktu se zákonem – ale aby vše nebylo černobílé, Petránek nachází pomoc u mladší dcery, gymnazistky Jany (Yveta Kornová).

Hrdina *Prodavače humoru* každopádně nakonec zůstává osamělým bojovníkem, ať už kraluje na ředitelském postu či – po jeho ztrátě – dře jako náborář pro bezcharakterní šéfy a posléze se proti nim vzbouří. Konečné, radikální odmítnutí světa, jehož pravidlům a požadavkům se tak dlouho pokoušel vyhovět, Petránka vzdaluje Krejčíkovým komickým protagonistům (jejichž horlivost vychází po zásluze nazmar), a přibližuje ho jeho „dramatickým“ hrdinům. V podání slovenského herce Julia Satinského si s sebou Petránek ovšem nese do vyprávění samozřejmou, robustní přesvědčivost, která chybí jeho intelektuálně křehkým „současníkům“ – třeba zubaři Burdovi z komedie Co je vám, doktore?, kunsthistorikovi Svozilovi z tragikomedie Prodloužený čas či depresivnímu gymnaziálnímu profesorovi Kylianovi z Cesty kolem

mé hlavy. Poctivý dřič Petránek nepůsobí jako příslušník nějaké duchovní elity a vnitřně souzní spíš s polskou „vlnou morálního nepokoje“ než s jinými filmovými hrdiny své doby, jejichž prostřednictvím se filmaři pouštěli do lehké společenské kritiky.

Prodavač humoru se ovšem ukázal být odvážným autorským gestem, které bylo pro distribuci v socialistickém Československu stěží stravitelným soustem. Jiří Krejčík se k další filmové režii nedostal a jeho film byl po premiéře v prosinci 1985 promítán v kinech jen velmi omezeně a v letech 1985–1990 nebyl vůbec uváděn v televizi.

Snímek odvysílá kanál CS film 6. ledna ve 22:00.

Prodavač humoru (ČSSR 1984). Režie: Jiří Krejčík, scénář: Jiří Krejčík, Roman Ráž, kamera: Viktor Růžička, hudba: Michael Kocáb, střih: Miroslav Hájek, hrají: Július Satinský, Nina Divíšková, Dana Vlková, Leoš Suchařípa, Miriam Kantorková, Ivan Vyskočil, Iveta Kornová, Pavel Zedníček, Jiří Lábus, Jaroslava Kretschmerová, Marián Labuda a další. 102 min.